

Maria Dębowska, *Kościół katolicki na Wołyniu w warunkach okupacji 1939-1945*, Rzeszów 2008, Instytut Pamięci Narodowej w Rzeszowie, ss. 479 + mapa.

Książka jest wynikiem kilkuletniej pracy badawczej dr Marii Dębowskiej z Instytutu Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL.

Publikacja składa się ze Wstępu oraz dwóch części tematycznych. Część pierwsza „Organizacja i kadry”, obejmuje następujące rozdziały: I. Warunki społeczno-polityczne na Wołyniu, II. Funkcjonowanie centralnych urzędów i instytucji diecezji łuckiej, III. Duchowieństwo rzymskokatolickie, IV. Obrządek wschodni. Część druga publikacji „Płaszczyzna religijna i społeczna”, składa się z następujących rozdziałów: I. Duszpasterstwo w parafiach diecezji łuckiej, II. Duszpasterstwo w diecezjach żytomierskiej i kamienieckiej, III. Działalność niepodległościowa duchowieństwa. Całość zamyka Zakończenie, wykaz skrótów, bibliografia, spis tabel, aneksy oraz indeks osobowy i miejscowości. Dla lepszego zorientowania się w topografii Wołynia dołączono mapę diecezji łuckiej.

Diecezja łucka obejmująca teren województwa wołyńskiego II RP powstała w 1925 roku. Stolicą biskupstwa oraz województwa był Łuck. Od 1926 roku rządząc diecezji łuckiej był bp Adolf Piotr Szelażek. W przededniu wybuchu drugiej wojny światowej istniało 165 parafii. Duchowieństwo pracowało głównie wśród ludności polskiej, ale i też wśród zamieszkujących tu Czechów oraz w parafiach obrządku wschodniego (neounitów). Na terenie diecezji znajdowało się kilka klasztorów męskich i żeńskich

Autorka podzieliła swoje rozważania na dwie części, z których każda składa się z kilku rozdziałów. Część pierwsza została poświęcona sprawom organizacyjnym diecezji łuckiej. Rozdział pierwszy (*I. Warunki społeczno-polityczne na Wołyniu*) rozpoczyna się od przedstawienia ogólnej sytuacji społeczno-politycznej diecezji łuckiej od końca lat 30 -tych, poprzez wybuch drugiej wojny światowej, pierwszą okupację sowiecką (1939-1941), okupację niemiecką (1941-1944) i drugą okupację sowiecką (1944-1945).

W następnym rozdziale (*II. Funkcjonowanie centralnych urzędów i instytucji diecezji łuckiej*) Autorka ukazała rządy ordynariusza łuckiego bp A. Szelażka w okresie okupacyjnym, kwestię obsady urzędu biskupa koadiutora po nagłej śmierci bpa Stefana Walczykiewicza oraz związane z tym kontakty ze Stolicą Apostolską. Ważną sprawą, którą zajęła się M. Dębowska była organizacja i działalność Kurii Diecezjalnej oraz kapituł.

W rozdziale trzecim (*III. Duchowieństwo rzymskokatolickie*), poruszone zo-

stały zagadnienia związane z życiem i funkcjonowaniem duchowieństwa w trudnym czasie wojennym. Autorka zajęła się fluktuacją kadr kapłańskich w czasie okupacji, problemem obsady parafii przez duchownych i warunkami bytowymi, z którymi musieli zmagać się pracujący w duszpasterstwie księży. Nadto ukazane są próby kształcenia alumnów po rozwiązaniu łuckiego Seminarium Duchownego.

Ważną tematyką (*IV. Obrządek wschodni*) poruszoną w pracy jest zagadnienie funkcjonowania w diecezji łuckiej parafii obrządków wschodnich kościoła katolickiego. Autorka przedstawiła działalność parafii bizantyńskosłowiańskich (neounickich) oraz grekokatolickich.

Duga część publikacji o diecezji wołyńskiej w czasie okupacji została poświęcona sprawom religijno-społecznym. W rozdziale pierwszym (*I. Duszpasterstwo w parafiach diecezji łuckiej*) Autorka zajęła się praktykami religijnymi diecezjan, katechizacją dzieci i młodzieży oraz działalnością charytatywną lokalnego Kościoła.

Ważnym zagadnieniem poruszonym przez M. Dębowską było duszpasterstwo w diecezjach żytomierskiej i kamienieckiej, które były w granicach ZSSR, a po wkroczeniu Niemiec, mogły swobodniej funkcjonować (*II. Duszpasterstwo w diecezjach żytomierskiej i kamienieckiej*). Autorka przypomniała genezę zaangażowania ordynariusza łuckiego w przywracanie duszpasterstwa na terenie tych dwóch diecezji. Nadto ukazane są próby reaktywowania duszpasterstwa podczas okupacji niemieckiej. Następnie został opisany zarząd diecezji żytomierskiej i kamienieckiej po powrocie tam władzy sowieckiej oraz przedstawiona świadomość religijna katolików i realizacja zadań duszpasterskich przez duchowieństwo.

Ostatni rozdział (*III. Działalność niepodległościowa duchowieństwa*) został poświęcony udziałowi księży łuckich w konspiracji i funkcjonowaniu ośrodków samoobrony na Wołyniu oraz w duszpasterstwie wojskowym.

Ważnym uzupełnieniem treści książki są zamieszczone przez Autorkę dwa obszernie aneksy: obsada parafii rzymskokatolickich w diecezji łuckiej w latach 1939-1945 oraz katalog duchowieństwa obrządku rzymskokatolickiego.

Dysertacja M. Dębowskiej jest jedyną jak do tej pory tak obszerną publikacją dokumentującą losy diecezji łuckiej w czasie drugiej wojny światowej. Do szczególnych jej zalet należy zaliczyć wykorzystanie z materiałów archiwalnych (polskich i zagranicznych), które do tej pory nie były w obiegu naukowym.

Inwentarz miasta Radzyna i klucza radzyńskiego z roku 1742, wyd. Janusz Łosowski, Lublin-Radzyn Podlaski 2007, Radzyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych - Radzyńskie Towarzystwo Naukowe (LIBRA), ss. 158.

Książka jest kolejnym wydawnictwem źródłowym przygotowanym przez nieustrudzonego badacza przeszłości Lubelszczyzny, prof. Janusza Łosowskiego. Publikacja składa się z części wstępnej zawierającej dwa paragrafy: I. Krótki zarys dziejów miasta Radzyna i starostwa radzyńskiego, II. Opis rękopisu, jego struktura oraz wartość źródłowa. Następnie podany jest pełny tekst Inwentarza miasta Radzyna z 1742 roku. W publikacji zawarte są również kopie wybranych

stron inwentarza, słowniczek dawnych terminów oraz zwrotów łacińskich i mapa poglądowa okolic Radzyna. Całość zamyka indeks geograficzny i osobowy.

Podstawę wydania Inwentarza stanowi rękopis przechowywany w Archiwum Państwowym w Lublinie. Stanowi on część zespołu akt miasta Radzyna. Rękopis został zmikrofilmowany i obecnie tylko w takiej formie jest udostępniany badaczom w archiwum.

Inwentarz powstał w 1742 roku, a więc w pierwszym roku władania dobrami radzyńskimi przez Eustachego Potockiego, któremu wniosła je w posagu małżonka Marianna Kątska. Jego podstawową zaletą są szczegółowe dane o zamku radzyńskim wzniesionym przez podkanclerzego litewskiego S. Szczukę. Źródło zawiera nie tylko dane o budynkach i znajdujących się w nich pomieszczeniach, ale też i o ich wyposażeniu. Inwentarz nadto dostarcza szczegółowych informacji o mieszkańcach i ich rodzinach, zamieszkujących miasto Radzyń, jego przedmieście oraz wsie należące do klucza. Oprócz nazwisk mieszkańców odnotowano w źródle imiona gospodarzy, ich dzieci i podopiecznych, za wyjątkiem żon gospodarzy. Zaletą inwentarza są informacje o charakterze gospodarczym, dotyczące mieszkańców klucza. Informacje o posiadanych przez nich zwierzętach hodowlanych oraz uiszczanych czynszach i robociznach pozwalają określić pozycję majątkową mieszczan i chłopów. Cenne są ponadto opisy zabudowań folwarcznych oraz ich pomieszczeń wraz z wyposażeniem. Sumaryczne informacje o dochodach z miasta i poszczególnych wsi odzwierciedlają finansową wartość dóbr. Dodatkową zaletą wydawanego źródła stanowią tabelaryczne zestawienia wydatków na personel administracyjno-gospodarczy. Nadto znajduje się tam wykaz legatów na rzecz klasztorów i duchowieństwa świeckiego.

Wydawnictwo to stanowi ważny przyczynek do poznania przeszłości Radzyna i okolic.

***Z Sybiru na drugą półkulę. Wojenne losy Polskich dzieci z Pahiatua*, red. ks. Józef Szymański, ks. Włodzimierz Wieczorek, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, ss. 255; 35 fotografii + płyta Cd.**

Publikacja składa się ze słowa wstępnego, słowa od redakcji oraz artykułów: ks. S. Wilk, *Pahiatua – miejsce spoczynku bogów*, P. Griffiths, *Słowo Ambasadora Nowej Zelandii*, M. Wieliczko, *Krąg źródeł o losach polskich dzieci na wojennym zesłaniu w ZSRR*, A. Chodubski, *Specyfika kształtowania się zbiorowości polonijnej w Nowej Zelandii*, D. Zdziech, *Pahiatua zaprasza*, W. Ellis, *Droga przez Syberię do Aszchabadu*, S. Manterys, *Polskie dzieci w Nowej Zelandii. Tułacze wspomnienia*, S. Zawada, *Polska szkoła w Nowej Zelandii. Ze wspomnień i innych źródeł*, ks. W. Wieczorek, *Pamiętnik ks. Michał Wilniewczyca – pierwszego duszpasterza Polskich Dzieci w Pahiatua*, ks. J. Szymański, *Opieka duszpasterska nad Polakami w nowej Zelandii*. Całość zamykają noty biograficzne o autorach artykułów.

Książka jest poświęcona historii polskich dzieci, które w 1944 r. dotarły do Nowej Zelandii. Osierocone przez zesłańców syberyjskich podczas drugiej wojny światowej, ocalały dzięki zabiegom polityczno-społecznym i trosce wielu wycho-

wawców. Publikacja ta jest opisem zesłania, wędrówki, osiedlenia oraz wysiłku Polaków ukierunkowanych na zachowanie swej tożsamości w kulturze kraju, który miał być chwilowym schronieniem a stał się domem na długie lata. Celem książki jest ukazanie polskiemu czytelnikowi zaangażowania społeczności polonijnej w zachowanie swojej tożsamości narodowej. Jest to tym bardziej ważna sprawa, że w okresie Polski Ludowej była to historia, którą uważano za niepoprawną politycznie i celowo ją przemilczano.

Publikacja zawiera różne rodzaje materiałów. Jedne z nich to artykuły powstałe na podstawie źródeł historiograficznych, inne to spisane wspomnienia tych, którzy osobiście przeżyli zesłanie na Syberię, exodus z ZSRR i życie na emigracji. Ostatnią grupą są materiały, które powstały w tamtym czasie i stanowią rejestr ówczesnych wydarzeń.

Impulsem do powstania tej publikacji były uroczystości jubileuszowe tamtych wydarzeń, które odbyły się w Nowej Zelandii w 2004 r. oraz w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w 2006 r. 10 maja tegoż roku w KUL zorganizowano międzynarodowe sympozjum a także nadano wybranemu miejscu w Lublinie nazwy „Plac Dzieci z Pahiatua”, na którym wmurowano została pamiątkowa tablica.

Istotnym wzbogaceniem publikacji jest płyta CD z materiałem archiwalnym-pokazującym przybycie i pobyt Polskich Dzieci w Pahiatua, udostępnionym przez Archiwum Narodowe Nowej Zelandii.

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych, nr 1-2 (22-23)/2006, red. Jan Bednarczyk, Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES, ss. 200

Najnowszy numer czasopisma ukazał się w 15 rocznicę powstania Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES.

W artykule *15 lat Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES*, autorstwa ks. Krzysztofa Goneta, została omówiona geneza i rozwój federacji. Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES powstała 23 września 1991 roku. Biblioteki, które utworzyły wtedy grupę inicjującą działanie Federacji postawiły sobie następujące cele: ujednoczenie prac nad komputeryzacją bibliotek kościelnych, opracować i wdrożyć we wszystkich bibliotekach jednolity format komputerowego opisu katalogowego dla wszystkich typów dokumentów oparty na formatach opracowywanych i używanych przez Bibliotekę Narodową oraz zachęcać do wdrażania w bibliotekach członkowskich jednolitego komputerowego oprogramowania bibliotecznego. Aktualnie Federacja zrzesza 88 bibliotek kościelnych i z sukcesem osiągnęła stawienie sobie cele. Przez 15 lat udało się wdrożyć w bibliotekach kościelnych jednolity format opisu katalogowego MARCBN z Biblioteki Narodowej. Wdrożony został również w bibliotekach członkowskich jednolity program komputerowy MAK. Zbudowano wspólną multiwyszukiwarę FIDKAR (katalog rozproszony). Od 1993 roku bazy danych FIDES zostały udostępnione w sieci Internet. W tym czasie przeprowadzono również kilkadziesiąt szkoleń komputerowych dla bibliotekarzy. Od 1995 roku wydawany jest półrocznik *FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych*, którego do 2006 roku opublikowano 15 zeszytów w tym 8 podwójnych.

Od 1995 roku FIDES jest również oficjalnym członkiem BETH – Stowarzyszenia Europejskich Bibliotek Teologicznych. Ukoronowaniem piętnastolecia działalności Federacji stała się inauguracja własnego księgozbioru wirtualnego tzw. biblioteki cyfrowej.

Omawiany numer składa się z kilku działów. Pierwszy tworzą okolicznościowe listy i pisma od m.in. abpa J. Michalika czy też ks. bpa Piotra Libery. Następny dział jest poświęcony komputeryzacji bibliotek. Autorami artykułów są: ks. Krzysztof Gonet, *Księgozbiór wirtualny Federacji FIDES*; Agata Muc, *Biblioteka wirtualna najnowszym osiągnięciem w procesie komputeryzacji bibliotek kościelnych*; Marta Hajhálková, *Kościoty i związki wyznaniowe w Republice Czeskiej oraz ich biblioteki*; Petr Žák, *WebArchiv – czeski projekt archiwizacji publikacji internetowych*; Małgorzata Janiak, *Wybrane serwisy internetowe*; Danuta Rebech, *MARC21 – nowe zasady wypełniania pól i podpól*.

Następnym działem tematycznym czasopisma jest *Z życia bibliotek*. Autorzy artykułów to: Bogumiła Warzachowska, *Selekcja i preselekcja zbiorów w bibliotece naukowej na przykładzie Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*; Dorota Górka, *Bazy w bibliotece Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*; Ewa Olszowy, *Źródła informacji wydawniczej o piśmiennictwie teologicznym wykorzystywanym przy wprowadzaniu wymiany w bibliotece teologicznej*; Gabriela Łącka, *Problematyka księgozbiorów klasztornych i kościelnych – sprawozdanie z IX Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych SBP w Katowicach*; Edwin Klessa, *Pielgrzymka biblioteki parafialnej w Trzciance 2007*.

Periodyk kończą działy informacje i recenzje o książkach i czasopismach oraz dział spraw urzędowych.

Ryszard Skrzyniarz, *Parafia Bieliny. Zarys Dziejów*, Kielce 2007, Wydawnictwo Jedność, ss. 127

Publikację rozpoczyna wprowadzenie autorstwa ks. Jana Tuszenia, proboszcza parafii Bieliny. Następными częściami książki są wstęp i rozdziały: I. Dzieje Bielin, II. Dzieje Parafii i kościoła, III. Życie religijne, IV. Ludzie pochodzący i pracujący w parafii, V. Zabytki. Całość kończy słowo od autora. Nadto do publikacji dołączono aneksy, wykaz przypisów i skrótów.

Książka jest pierwszym tak całościowym ujęciem dziejów miejscowości Bieliny, leżącej u stóp Gór Świętokrzyskich. Inspiracją do powstania tej publikacji było 370 -lecie erygowania parafii i ponad 550 lat od przeniesienia Bielin na prawo niemieckie. Autor monografii, dr R. Skrzyniarz ukazał w sposób szczegółowy historię parafii Bieliny. Interesowało go duchowieństwo, struktura społeczna i zaludnienie parafii oraz życie religijne mieszkańców parafii Bieliny. Dużo miejsca Autor poświęcił opisowi kościoła parafialnego i jego wyposażenia. Nadto pokazał ludzi urodzonych i związanych z Bieliniami od momentu jej powstania w 1637 r. do chwili obecnej. Na koniec opisał zabytki znajdujące się na terenie parafii.

Publikacja została oparta na bogatych materiałach archiwalnych, znajdujących się w licznych archiwach kościelnych i państwowych. Nadto należy podkreślić wysoki poziom techniczny wydanej książki.

***Muzea wyznaniowe i sztuka sakralna jako przejaw wielokulturowej tradycji Polski i Ukrainy*, red. Andrzej Frejlich, Beata Skrzydlewska, Lublin 2008, ss. 197.**

Książka powstała jako pokłosie międzynarodowej konferencji zorganizowanej w Lublinie przez Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II i Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki we Lwowie.

Publikacja składa się z następujących artykułów: A. Frejlich, Beata Skrzydlewska, *Muzea wyznaniowe i sztuka sakralna jako przejaw wielokulturowej tradycji Polski i Ukrainy. Wstęp*; Beata Skrzydlewska, *Muzea wyznaniowe we Lwowie, ich historia i zbiory od połowy XIX wieku do wybuchu II wojny światowej*; Jevhenia Kovalchuk, *Muzea religijne w Żytomierzu i Kamieńcu Podolskim. Ich historia i zbiory do wybuchu II wojny światowej*; Daniel Próchniak, *Katedra armeńska we Lwowie. Kontynuacja i przemiany ojczystych tradycji architektonicznych w środowisku diaspory*; Halyna Skop, *Propaganda ateistyczna na Ukrainie na przykładzie Lwowskiego Muzeum Historii religii i ateizmu w czasach reżimu komunistycznego*; Petro Skop, *Ideologiczna propaganda prowadzona przez pracowników Lwowskiego Muzeum Religii i Ateizmu w środkach masowego przekazu w latach 1970-1990*; Sebastian Dmytruch, *Rola muzealnictwa sakralnego od czasów niepodległego państwa ukraińskiego*; Andrzej Frejlich, *Kolekcje ikon w zbiorach polskich. Problem ekspozycji*; Jan Maciejewski, *Synagoga w Tykocinie jako źródło wiedzy o religii judaistycznej*; Joanna Kadłubowska-Wąciór, *Muzeum Regionalne w Łęcznej. Oddział Muzeum Lubelskiego w Lublinie*; Paweł Tkaczyk, *Najważniejsze sposoby opieki nad zbiorami w muzeach wyznaniowych Polski*; Marek Sawicki, *Najnowsze sposoby opieki nad zabytkami w muzeach na przykładzie Muzeum 200 –lecia Diecezji Lubelskiej*; Piotr Kondraciuk, *Podstawowe problemy ochrony sztuki religijnej na pograniczu polsko-ukraińskim*; Alberto Rui, Anna Kochanek, *Podstawowe problemy ochrony sztuki religijnej we Włoszech na przykładzie działalności grupy RGA Restauro Architettonico e Artistico*; Carlo Dal Bo, *Renowacja dzwonnicy kościoła św. Jana Chrzciciela. Kilka uwag metodologicznych*; Michał Pliszka, *Sztuka religijna i jej rola w kulturze pogranicza Polski i Ukrainy*.

Całość książki zamyka aneks składający się z materiału ilustracyjnego do poszczególnych artykułów.

Oprac. Artur Hamryszczak

***Agnieszka Januszek-Sieradzka, Z dziejów wsi Ostrowy Tuszowskie w XVI-XVII wieku*, Mielec 2008 ss. 48.**

Publikacja przedstawia w zarysie historię wsi Ostrowy Tuszowskie, zwanej niegdyś Sławogórami. Dawne dzieje wsi mającej charakter osadnictwa leśnego, to część historii ludzi zamieszkałych w Puszczy Sandomierskiej. Autorka korzystając z bogatej bazy źródłowej koncentruje się na charakterystyce XVI-wiecznego osadnictwa królewskiego na tych terenach oraz uposażeń wójtowskich i plebańskich zawartych w dokumencie lokacyjnym wsi Sławogóry z 1566 roku. w dal-

szej kolejności podkreśla specyfikę osadnictwa opartego na gospodarce leśnej. Publikacja zawiera ilustracje wybranych dokumentów oraz mapę z XVI wieku przedstawiającą usytuowanie kościoła parafialnego.

***Słownik biograficzny duchowieństwa metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego ofiar II wojny światowej 1939-1945*, red. ks. J. Krętosz, M. Pawłowiczowa, Opole 2007, Wydawnictwo i Drukarnia Św. Krzyża, ss. 427**

Słownik jest kontynuacją i rozwinięciem wydanej w 2005 roku „*Listy strat*”. Niniejsze opracowanie uaktualnia i uzupełnia „straty” polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego lwowskiej metropolii w latach II wojny światowej. Biogramy do *Słownika* księży oraz zakonników opracowało 23 autorów. Ramy czasowe dotyczą II wojny światowej, z wyróżnieniem okresów dwu okupacji sowieckich oraz niemieckiej. W publikacji znaleźli się duchowni pracujący na terenie metropolii lwowskiej ale również duchowni innych diecezji, którzy ponieśli śmierć na tym terenie, jak również Ci, którzy pochodzili z metropolii lwowskiej a zginęli poza jej terytorium, np. w obozach koncentracyjnych, łagrach czy też na polach bitwy jako kapelani. Biogramy zestawiono w porządku alfabetycznym w trzech częściach. Część pierwsza obejmuje biogramy księży diecezjalnych całej metropolii lwowskiej. Część druga zawiera biogramy zakonników z piętnastu zgromadzeń, które działały na terenie metropolii lwowskiej, a część trzecia obejmuje biogramy duchownych, którzy pełnili w latach wojny funkcje kapelanów Wojska Polskiego. Wartość poszczególnych biogramów wzbogaca obszerna bibliografia obejmująca między innymi źródła kościelne, encyklopedie, słowniki, monografie i czasopisma.

Waldemar Witold Żurek, *Wykaz osób z akt parafialnych diecezji łuckiej do 1945 roku*, tom V, Lublin 2008, ss. 740.

Piąty tom wykazów zamyka edycję źródłową danych osobowych z ksiąg metrykalnych diecezji łuckiej do roku 1945. Zawiera on dane osobowe 19 parafii łuckich: Berezne, Derażne, Jałowicze, Kisielin, Klewań, Kołki, Koniuchy, Kowel, Lewacze, Luboml, Łokacze, Młynów, Nieświcz, Poryck, Rymacze, Targowica, Torczyn, Włodzimierz, Zaturce. W przypadku czterech parafii nie udało się ustalić ich nazw, stąd umownie figurują one jako parafie: N-1, N-2, N-3. Do publikacji dołączono zestawienie ksiąg metrykalnych parafii rzymskokatolickich diecezji łuckiej przechowywanych w Urzędzie Stanu Cywilnego Miasta Stołecznego Warszawy jako Archiwum Ksiąg Zabużańskich.

***Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 90 lat istnienia*, red. Grzegorz Kramarek, Eugeniusz Ziemann, Lublin 2008, s. 276.**

Pozycja wchodząca w skład serii Biblioteki Encyklopedii Katolickiej, ukazała się z okazji 90-lecia istnienia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Część pierwsza obejmuje cztery rozdziały. W pierwszym Grażyna Karolewicz dokonała

zarysu dziejów Uniwersytetu od początku jego istnienia aż do chwili obecnej. Rozdział drugi, którego autorem jest Jan Ziółek zawiera informacje o naczelnych władzach KUL i poszczególnych strukturach uczelnianych na przestrzeni 90 lat istnienia KUL. Rozdział trzeci pisany przez specjalistów poszczególnych dziedzin ukazuje historie powstawania i działalności poszczególnych wydziałów oraz jednostek międzywydziałowych, w tym Instytutu Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych (oprac. Maria Dębowska). W czwartym rozdziale ponownie Jan Ziółek dokonał zarysu dziejów współpracy Uniwersytetu z innymi Uniwersytetami w kraju i za granicą. Część druga poświęcona jest patronowi Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, który od 2004 nosi imię Jana Pawła II. Poszczególne rozdziały w tej części opracowywali między innymi: Zygmunt Zieliński, Janusz Poniawski, Wojciech Chudy, Andrzej M. Wierzbicki, Tadeusz Styczeń, Andrzej Szostek. Opisując życie i działalność Wielkiego Patrona KUL położono nacisk głównie, na charakterystykę jego myśli filozoficznej i teologicznej oraz na związki z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim zarówno w latach kiedy był kierownikiem Katedry Etyki KUL (1957-1978), jak i w czasie swojego pontyfikatu. Współpraca wybitnych specjalistów piszących hasła do niniejszej pozycji pozwoliła wydobyć pełny obraz historii i dokonań Uniwersytetu, ukazując jego charakter i specyfikę. Publikacja stanowi jednocześnie najnowsze i kompletne zestawienie bibliograficzne dotyczące historii Uniwersytetu, które opracowali autorzy poszczególnych haseł.

Dorota Malec, *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, ss. 349.

W publikacji opracowano syntetyczną historię notariatu i notariuszy od początku ich obecności w średniowiecznej Polsce do 1991 roku. Książka zawiera dodatkowo wykaz akt notariuszy, przechowywanych w polskich archiwach państwowych według stanu opracowania na grudzień 2006 r. Wykaz ten stanowi pierwsze zestawienie danych notariuszy działających na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Na wstępie dokonano podsumowania stanu dotychczasowych badań nad polskim notariatem. W kolejnych rozdziałach zostały opisane dzieje notariatów w średniowieczu, czasach nowożytnych do schyłku XVIII wieku, a także w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. Osobne dwa rozdziały traktują o notariatach zaboru austriackiego i pruskiego. O wiele dokładniej została potraktowana historia polskiego notariatu w latach międzywojennych obejmująca dwa rozdziały: do czasów ukończenia prac nad unifikacją prawa o notariacie w 1933 roku oraz od roku 1934 do roku 1939. Ostatnie dwa rozdziały przedstawiają notariat polski w latach II wojny światowej i po wojnie do roku 1991, w którym uchwalone zostało kolejne prawo o notariacie, obowiązujące do chwili obecnej. Obok obszernej bibliografii dotyczącej tego zagadnienia w książce znajdziemy ilustracje dokumentów notarialnych z poszczególnych okresów. Publikacja jest niezastąpioną pozycją dla badacza historii rozwoju form kancelaryjnych zwłaszcza w wiekach XIX-XX.

Oprac. Daniel Kiper

Maria Starnawska, *Świętych życie po życiu. Relikwie w kulturze religijnej na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 2008, Wydawnictwo DiG i Akademia Podlaska w Siedlcach, ss. 744.

Przedmiotem rozważań Marii Starnawskiej nie jest kult świętych, ale sposób traktowania przez wiernych ich doczesnych szczątków i przedmiotów, które miały kontakt fizyczny z ciałem świętego, niezależnie od tego, jakie treści wiązano z jego osobą. Celem Autorki jest prześledzenie roli relikwii w kulturze religijnej na obszarze ziem polskich w średniowieczu. Publikacja została podzielona na pięć rozdziałów. 1. *Obiekty czci. Systematyka i rozpowszechnienie relikwii na ziemiach polskich w średniowieczu*; 2. *Żywi wobec ciał świętych i relikwii. Obrzędy i rytuały z udziałem świętych szczątków*; 3. *Sacrum wszechobecne. Poczucie obecności świętych w ich relikwiach i wynikającej stąd ich nadprzyrodzonej mocy*; 4. *Święty we wspólnocie wiernych. Relikwie jako fundament w życiu wspólnoty państwowej, miejskiej i kościelnej*; 5. *Człowiek wobec sacrum. Rola relikwii w religijności osobistej*. Pracę poprzedza wstęp, a całość zamyka zakończenie, streszczenie w języku angielskim, wykaz skrótów, bibliografia i indeks.

W rozdziale pierwszym przedstawiono stan posiadania relikwii metropolii gnieźnieńskiej. Omówiono więc kategorie relikwii obecnych na ziemiach polskich, hierarchię poszczególnych typów relikwii, ich rozpowszechnienie, sposób pozyskiwania, przechowywanie i praktykę potwierdzania autentyczności. W następnym omówiono ceremonie z udziałem świętych szczątków, zarówno takie, które służyły wyłącznie ich kultowi, jak i obrzędy mające własne treści, które uświetniano przez użycie relikwii. Zebrany i przedstawiony materiał umożliwiał rozważania na temat miejsca relikwii w życiu religijnym i kulturze mieszkańców średniowiecznej metropolii gnieźnieńskiej. W trzecim rozdziale omówiono fenomen odczuwania szczególnej obecności świętych w ich szczątkach, wyrażający się przez wiarę w niezwykle zjawiska wokół relikwii, które miały to poświadczać, oraz przez różne rytzy dokonywane przez wiernych. Wskazano, że sposób rozumienia łączności świętych z ich doczesnymi szczątkami ewoluował w wyobraźni ludzi średniowiecznych od bardzo dosłownego do bardziej duchowego. Czwarty rozdział poświęcono przypisywanej relikwiom roli społecznej. Według średniowiecznych przekonań święci zachowujący łączność ze swymi relikwiami byli przez nie obecni we wspólnotach, które otaczały je czcią, a relikwie te stanowiły fundament ładu w danej społeczności i jej zwornik ideowy. Ostatni rozdział prezentuje rolę relikwii w religijności osobistej. Przedstawiono formy przeżywania łączności duchowej ze świętymi przez kontakt fizyczny z jego doczesnymi szczątkami i pożytki, jakie czerpali z tych przeżyć wierni, poczynając od orędownictwa w sprawach doczesnych, przez nadzieję zbawienia i zacerpnięcia sił duchowych, po zaspokojeniu potrzeb kontaktu ze świętymi z racji żywej dla nich miłości.

Omówione zjawiska przez Autorkę dowodzą, że kontakt ze świętymi za pomocą ich relikwii stawał się w średniowieczu coraz bardziej świadomy i coraz bardziej duchowy, chociaż do końca średniowiecza pośrednictwo doczesnych szczątków odgrywało istotną rolę w jego osiągnięciu. Kult relikwii i tworzona wokół nich tradycja stanowiły ważną część życia religijnego i kultury religijnej na obszarze metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu.

Lwów. Sztuka sakralna jako przejaw wielowiekowej tradycji Polski i Ukrainy, teksty: Beata Skrzydlewska i Paweł Tkaczyk, fotografie: Paweł Tkaczyk, Lublin 2007, Wydawnictwo KUL, ss. 161.

Wydanie albumowe dotyczące Lwowa składa się ze: wstępu, Lwów. Sztuka sakralna jako przejaw wielokulturowej tradycji Polski i Ukrainy, Muzea Lwowa – a wszystko to w trzech językach: polskim ukraińskim i angielskim – oraz bibliografii. Po wprowadzeniu historycznym znajdują się zdjęcia ukazujące atmosferę wielokulturowego Lwowa. Na fotografiach odkrywamy: panoramę miasta Lwowa, obiekty sakralne i ich detale, relikwiarze i księgi liturgiczne, nagrobki, portrety trumienne, szaty liturgiczne, ikony oraz wiele innych obiektów. Te świadectwa dawnej świetności, przejawiającej się głównie w zabytkach sztuki sakralnej, pozostawiła po sobie na przestrzeni wieków bogata i dramatyczna historia Lwowa. Jest on zwany miastem trzech katedr i to w nim żyły obok siebie różne narody, pozostawiając bogatą spuściznę w postaci sztuki sakralnej, uchwyconej na kartach prezentowanej publikacji. Fotografie zostały podpisane w trzech już wspomnianych językach.

Dominikanie w Lublinie. Studia z dziejów i kultury, red. Henryk Gapski, Lublin 2006, Towarzystwo Naukowe KUL, ss. 366 + fotografie.

Niniejsza publikacja jest krokiem w kierunku poznania dziejów i kultury lubelskiego środowiska dominikanów. Jest pokłosiem sesji naukowej zorganizowanej przez Instytut Geografii Historycznej Kościoła w Polsce KUL oraz klasztor lubelskich dominikanów. Pretekstem do jej zorganizowania było uczczenie jubileuszu przybycia Zakonu Kaznodziejskiego do Lublina. Książka zawiera piętnaście studiów prezentujących różne zagadnienia podjęte przez historyków, archeologów, architektów i historyków sztuki. Publikacje są ważnym podsumowaniem dotychczasowych dociekań nad przeszłością dominikanów w Lublinie. Całość otwiera wstęp prof. Henryka Gapskiego. Po nim następuje cykl artykułów: Henryk Gapski, *Dominikanie w Lublinie. Zarys historiograficzny*; Jerzy Kłoczowski, *Klasztor dominikański w Lublinie w pierwszych wiekach swego istnienia w ramach prowincji polskiej (stulecia XIII-XVI)*; Andrzej Rozwałka, Marek Stasiak, *Dominikanie a przestrzeń miejska średniowiecznego Lublina*; Wojciech Polak, *Dominikanie lubelscy w przekazie „Liber beneficiorum” Jana Długosza*; Ryszard Skrzyński, *Duszpasterstwo dominikanów w Lublinie do końca XVI wieku*; Leszek Wojciechowski, *Dominikańskie sanktuarium Krzyża św. w Lublinie do połowy XVII wieku*; Jacek Ciepliński, *Zespół kościelno-klasztorny dominikanów w Lublinie. Badania archeologiczne*; Zbigniew Nestorowicz, *Ikonoografia zespołu kościelno-klasztornego dominikanów w Lublinie na dawnych pocztówkach*; Jakub A. Malik, *Klasztor i tekst. Dominikanie lubelscy w literaturze polskiej. Wnioski*; Waldemar Kapeć OP, *Życie muzyczne w lubelskim klasztorze dominikanów*; Paweł Janowski, *Powrót dominikanów do Lublina w 1938 roku*; Agata Mirek, *Obecność sióstr dominikanek w Lublinie*; Gabriela Głodzik, *Krucyfiks unii lubelskiej z klasztoru OO. Dominikanów w Lublinie*; Irena Rolska-Boruch, *Obraz Matki Boskiej Trybunalskiej w kościele dominikanów w Lublinie*; Monika Stachurska, *Wczesno-*

barokowa chorągiew kościelna z przedstawieniem Matki Bożej z Dzieciątkiem z klasztoru dominikanów w Lublinie.

Walery Koszewierski, *Dominikanie klasztorów ruskich połowa XV-XVI wieku, Lublin 2006, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, ss. 294.*

Książka W. Koszewierskiego składa się z: bibliografii, wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia i dodatku. Rozdział I. Lata 1456-1500 zawiera: Okres przyłączenia i stabilizacji oraz Kontrata ruska i jej miejsce w prowincji w latach 1456-1500. Rozdział II. Lata 1500-1550 zawiera: Okres kryzysu i wielkich zmian oraz Kontrata ruska i jej miejsce w prowincji w latach 1500-1550. Rozdział III. Lata 1550-1595 zawiera: Okres rywalizacji i odłączenia oraz Kontrata ruska i jej miejsce w prowincji w latach 1550-1595. Podstawowym problemem pracy jest transformacja, którą przeszli dominikanie klasztorów ruskich w ciągu 140 lat przynależności do prowincji polskiej. Na początku tego okresu stanowili drugorzędną część tymczasowej misyjnej organizacji, na końcu zaś niezależną prowincję.

Tematem książki są dzieje dominikanów klasztorów ruskich w prowincji polskiej w drugiej połowie XV i w XVI w. Autor opierając się na aktach kapituł prowincji polskiej dominikanów, próbuje odpowiedzieć na pytanie, na ile rozwój klasztorów Zakonu Kaznodziejskiego na ziemiach ruskich stanowił ciągłość procesu historycznego, w którym wpisane było wyodrębnienie się tych klasztorów na początku XVII w. jako samodzielnej struktury zakonnej, a mianowicie prowincji ruskiej dominikanów pod wezwaniem św. Jacka.

oprac. Ryszard Skrzyniarz